

וזאת התורה

הרב רפאל בבלזון

מדור זה מוקדש לזכרו ולע"נ של ידידנו הבלתי נשכח, הרה"ג רבי ישכר דב רובין זצ"ל בעל יצירת הענק "טללי אורות"

אריות של אש!

מה מקור המנהג של ציור אריות מעל ההיכל בבית הכנסת? ומדוע הלשון שלהם כה משתרבת ולוהטת? הצעה מקורית בעניין מאת הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א, בהתבסס על מה שמצא בקובץ מעשיות כת"י ישן נושן שנכתב בתימן לפני כשלוש מאות שנה

מעשיות כת"י ישן נושן שנכתב בתימן לפני כשלוש מאות שנה:

מעשה שהיה באשכנז שנת א'תתקל"ט לשטרות [-לשטרות, כנהוג בתימן, והיא שנת ה'שפ"ח ליצירה כלומר לפני 390 שנה] פעם אחת גזרה מלכות אלפרנג [-צרפתים] על ישראל שמר. והיו בה יותר על שישים אלף [-יהודים]. והיו בה אומה אחת והיא משארית היוונים, והם היו שונאים את ישראל, שכתבו בגזירותם שיכתבו ישראל על קרן השור, אין להם [חלק] באלוקי ישראל, והיו כולם ערלים.

אמרו להם מלכות אלפרנג [-ליוונים] שיעבדו עבודתם ויכנסו בדתם ויהיו אומה אחת. אמרו היוונים, עד שאתם גוזרים עלינו, תגזרו גזירה על היהודים בתחילה שימירו דתם ויכנסו בדתכם, ואנחנו ניכנס לדתכם באחרונה. מיד קראו לזקני ישראל ולחכמים שבישראל ואמרו להם: אנחנו מבקשים מכם שתיכנסו לדתנו. ואם לאו - אנחנו הורגים אתכם אנשים נשים וטף, ולא נשאר מכם שריד ופליט. מיד שאלו המְתַנְּה

וְאָף גַּם זֹאת
בְּהֵיאוֹתֵם בְּאֶרֶץ
אֵי בֵי הֵם לֹא
מֵאֲמַתֵּימָם וְלֹא גַעְלֵתֵימָם
לְבַלְתָּם לְהַפֵּר בְּרִיתִי אִתָּם

בִּי אֲנִי ד' אֱלֹקֵיהֶם" (כו, מד)

הפולמוס לגבי ציור אריות על הפרוכת בבית הכנסת ידוע. למסקנה ניתן לקבוע שרבים מהפוסקים מחו נגד המנהג בתוקף, מפני שנראה כאילו ח"ו כורעים המתפללים לעומת האריות. [ואמנם, בקובץ 'בית הלל' גליון ד' תשס"ב מובא בשם מרן רבינו הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, שבדיעבד יש להקל כאשר האריות מחזיקים את הכתר, כי הכיעור הוא בעיקר כאשר צורתם אל מול פני הקהל].

ובאמת מרתק לנסות להבין מה מקורו של המנהג? בקובץ תורני 'דברי חפץ' חלק ט' (יו"ל ע"י יד מהרי"ץ בני-ברק, מוקדשת בעיקר לתורתם של חכמי גולת תימן) מציע הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א רעיון מקורי - בהתבסס על מה שמצא בקובץ

על הראשונים ועל האחרונים

בעת הפולמוס הידוע בין הצרות צאנז לסדיגורה, יצאו לאור משני הצדדים חוברות הסברה. כל צד התאמץ להוכיח את צדקתו, בהסתמך על חז"ל ועל הראשונים והאחרונים שכולם סוברים בדיוק כשיטתו! (לפי נקודת ראותו - כמובן...)

התבטא גאון ישראל רבי יוסף שאול נתנזון זצ"ל, ה'שואל ומשיב': עתה מחזור לי פירושו של הפסוק "וְנִתְתִּי שְׁלוֹם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְאִין מְחִירֵי" (כו, ו) שהרי בשעת מחלוקת אף לצדיקים השוכנים בקבריהם אין מנוחה, כי כל צד משתמש בהם לשיטתו.

"באייטו בלילי אימשומי"

"יִנְתְּתִי שְׁלוֹם בְּאָרְץ
וְשִׁכְבְּתֶם וְאִין מְחַרְדִּי"
(כו, 1)

בספר 'פרי האדמה' להגאון רבי רפאל מיוחס זצ"ל, מעיד מהי הכפילות בפסוק. הלוא אם יהי' שלום בארץ ממילא "וְשִׁכְבְּתֶם וְאִין מְחַרְדִּי"? הוא מיישב זאת באמצעות 'אמרי אינשי' בערבית, וזה לשונו: "מה תיגדאר עלא עד וואק באייטו בלילי אימשומי". לפי"ז הוא אומר שהדבר מובן. פנינו לכמה יודעי דת ודין בלשון ערבי, אשר לא הצליחו לתרגם את הפתגם.

אמנם מהרא"ל צינין זצוק"ל, אומר ב'מלא העומר' שהקשר בין חלקי הפסוק הוא לפי הגמרא (ברכות נה:): שכל שנותיו של דוד לא ראה חלום טוב, ואמרו הטעם לפי שהיה דוד טרוד במלחמות, על כן בלילה רעיונותיו על משכבו סליקו מענייני מלחמות. לכך אמר הכתוב "יִנְתְּתִי שְׁלוֹם בְּאָרְץ" וממילא "וְשִׁכְבְּתֶם וְאִין מְחַרְדִּי" (כו, 1) הרגשת הלב שזו ממש כוונת הפתגם הערבי [אם כי ללא הקישור לדוד המלך - ועד שלא יבוא המתרגם שיוכיח אחרת...]

משבעים אלה.

והיה המלך צווח ואומר בטלה הגזירה מכאן. מזו השעה, אין אני גוזר עליכם שום גזירה. ואפילו מס שאתם נותנים בכל שנה ושנה, אין אני לוקח מכם מס שבע שנים. וזו איגרת וחותרם שלי ושל חכמי הערלים, תהיה בידכם לאות ולעזר. באותה שעה חזרו האריות למקומם לתוך ההיכל למקום שיצאו. והיתה תשועה גדולה לישראל. לקיים מה שכתוב בתורת משה "וְאָתָּה גַם זֹאת בְּהִיזְתֶּם בְּאָרְץ אֵיבֵיהֶם לֹא מֵאֶסְתִּים וְלֹא גְעֻלָּתִים לְהַפֵּר בְּרִיתִי אִתְּם בִּי אֲנִי ד' אֱלֹהֵיכֶם" (כו, מד).

עד כאן המעשה שהקרה ד' לפני - מסכם הרב רצאבי - ואם כן הדעת נותנת שנהגו כך אצלם זכר לנס הגדול והנורא הזה, שיצאו מן ההיכל שני אריות להפחידם ולהבהילם. וסימנך לאות ולמופת, שרגילים בדרך כלל לצייר את האריות שכבית הכנסת, באופן שמשתרבות מפיהם לשונות של אש, בגוון אדום... ומובן גם-כן למה מציידיים שני אריות, ולא אחד או שלושה. ונשתרש הדבר אף שנשתכחה אצלם הסיבה הראשונה לכך.

ולפי"ז התחיל מנהג זה רק לפני קרוב ל-400 שנה. והגם שמצינו שדנו הפוסקים בכגון דא כבר שנים רבות לפני כן, הרואה יראה שהם לא הזכירו אריות בדווקא, ויש שלא הזכירו היכל בדווקא. וכאמור, אין הכוונה להביא ראיה מהמעשה להתיר, אלא רק להבין ולהשכיל שורש המנהג מהיכן נובע...

שלושה ימים, אם ימירו חס ושלום, או ייהרגו - היינו שהסתפקו אם למות על קידוש השם, או להמיר דתם למראית עין כאנוסי ספרד].

הלכו ישראל וגזרו תענית שלושה ימים, הם ונשיהם ובניהם וטפם ובהמתם וכל יונקי שרים, ולא האכילום מאומה. והיה להם בית כנסת גדול מימות בית ראשון, והלכו והתפללו בו, והיו מתענים וצועקים ומתחננים, עד שעלתה צעקתם למרום. יום שלישי לתענית התפללו תפילת המנחה, והערלים כבר נתקבצו אצלם יותר על מאתים אלה, ובאו עליהם מכל אומה ולשון. אחר תפילת המנחה אמרו ישראל אלו לאלו, כיצד נעשה [אם] חס ושלום לא יהיה לנו רווחה. קומו ונחפור בבית הכנסת ונגנוז ספרי תורה וניהרג כולנו, ולא יקחום הערלים. מיד קמו וחפרו בתוך בית הכנסת, ועמדו בפתח ההיכל וביקשו לקחת ספרי תורה, וחזרו שלוש פעמים להיכל ולא יכלו. אותה שעה יצא להם קול מתוך ההיכל ואמר להם, ישראל ישראל בני אברהם יצחק ויעקב, אל תיראו, ד' יִלְחֶם לְכֶם וְאִתְּם תִּחְרְשׁוּן" (שמות יד, יד)

באותה שעה ירדו עליהם הערלים ואמרו להם, מה אתם משיבים למלך. אמרו, הרי אנו כולנו מתקבצים מצפים אם לתשועה או להיהרג. באותה שעה יצאו על אלפרנג מן ההיכל שני אריות של אש והיו האריות מוציאים ניצוצות של אש על הערלים, והיו הורגים בהם במלכות אלפרנג יותר